

KÖNYVISMERTETÉS

A vidékfejlesztés regionális és kulturális összefüggései

Kulcsár László (2017): A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: regionális és kulturális összefüggések, Kriterion Könyvkiadó, Budapest. 228 oldal

A vidék és vidékfejlesztés évtizedek óta egy szakmai és tudományos viták által övezett fogalom. Számos megközelítés és felfogás létezik, ezek sok esetben azonban érték- és érdekkötöttek, amely alapvetően hátráltatja egy egységes meghatározás kialakulását. A vita szakmai körökben többé-kevésbé nyugvóponttra jutott, de a tudományos diskurzusban máig tovább él.

Kulcsár László, a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karának Professzor Emeritusa 2017-ben megjelent művével ezen tudományos diskurzushoz kíván hozzájárulni.

Könyvében széleskörű szakirodalmi elemzést nyújt a vidék és vidékfejlesztés fogalmának változásairól és egyben a fogalmi bizonytalanságok mellett egy biztos értelmezési keretre is felhívja az olvasó figyelmét. Ez a keret a lokalitás, amely a vidékfejlesztésről alkotott felfogásának a középpontjában áll. Értelmezése szerint a vidékfejlesztés nem egy, a szektorális pályázatok adományából összetevődő folyamat, hanem a vidéki térségek jellemzői alapján szerveződik.

Ennek megfelelően a vidékfejlesztés egy sajátos modelljét vázolja fel, amelyre a könyv egyes fejezetei épülnek. A három koncentrikus kör együtteseként ábrázolt modell külső mezőjét alkotja az adott régióban kialakult társadalmi és kulturális mező. Ezt elemzi a könyv második fejezetében, kiemelve, hogy a kelet-európai fejlődés egy sajátos helyet foglal el az európai fejlődésben. Ezen sajátos fejlődési út jellegzetességeit pedig a vidékfejlesztés motívumai is magukon viselik. Egy speciális történelmi, társadalmi, kulturális környezetben valósul tehát meg, amely intézményrendszerét tekintve lényegében nyugati, az intézmények működését és a jellemző magatartásformáit tekintve viszont keleti vonásokat is magán hordoz. A középső mezőt a politikai dimenziója adja, amely alapvetően a külső mező által meghatározott. A modell legszűkebb dimenziója a regionális/lokális mező, amelyben a vidékfejlesztés megvalósul (18. oldal). Ehhez kapcsolódik a könyv alcíme, amely egyben a vezérfonalaként szolgáló gondolat is. Lényege, hogy ugyan a vidékfejlesztés olyan tevékenységek összessége, amelyek középpontjában a helyi közösség áll, azonban nem lehet kiszakítani abból a történelmi, gazdasági és kulturális kontextusból, amely a régiójában körülveszi.

A szerző eleve elismeri a regionális egyenlőtlenségek meghatározó szerepét. A regionális metszet döntő fontossága alatt azt érti, hogy a kulturális mező sokszínűsége regionális sajátosságok mentén válik láthatóvá (141. oldal).

A vidékfejlesztés komplex jellegéből adódóan több diszciplínához is kötődik, ezért az első fejezetben felvázolja az egyes tudományterületek és a vidékfejlesztés kapcsolatát. Arra a következtetésre jut, hogy a vidékfejlesztésnek nincs önálló elmélete se szociológiai, se politológiai, se közgazdasági, se agrárgazdasági értelemben. Mindemellett felhívja arra a figyelmet, hogy igen gazdag azoknak a regionális, szociológiai és más tudományágak elméleteinek ismeretanyaga, amelyek szorosan kötődnek, vagy kellene, hogy kötődjenek a vidékfejlesztéshez (192. oldal).

A vidék fejlesztésének szempontjából Halfecree elméletére hivatkozva kiemeli azon összefüggést, mely szerint a vidéki térség, a lokalitás konstrukciója három dimenzióban, a külső és belső társadalom, valamint a leíró elemzés reprezentációja szerint történik (88. oldal). Egyetértek azon állításával, mely szerint a belső és külső társadalom által alkotott kép a vidéki térségről meghatározza a vidéki társadalom jövőjét. Kitér arra is, hogy a vidék statisztikai elemzéséből származó adatok elemzéséből nem lehet arra a képre következtetni, amelyet a külső és belső társadalom alkot a térségről. Ezzel nem a statisztikai adatok fontosságát kérdőjelezi meg, hanem további elemzési módszerek és szempontok bevonására hívja fel az olvasó figyelmét.

Kihangsúlyozza, hogy a mezőgazdasági szektor túlsúlya, mint vidékképző ismérv ma már nem helytálló, az agrárpolitika nem lehet egyenlő a vidékpolitikával. A vidék problémájának összetettsége értelmezése szerint komplex vidékfejlesztési programokat igényel, amelyek tartalmazhatnak egyaránt mezőgazdasági, környezetvédelmi, oktatási, közösségfejlesztési, vállalkozásfejlesztési, turisztikai és egyéb fejlesztési elképzeléseket (105. o.) is. Maga a vidékfejlesztés komplexitásából fakadóan megkíván egy keretet, de felfogásában ezt a keretet nem jelentheti egy szektor sem.

A vidékfejlesztés kisajátítása kapcsán ír arról, hogy a vidékfogalom alakulásában az EU támogatások megszerzésére irányuló érdektörekvések komoly súllyal estek és esnek latba, gyakran a szakmai szempontokat is felülírva (97. o.). Az érdekkötöttség mellett ír azokról az értékekről is, amelyek kijelölik a vidékfejlesztés fogalmi kereteit. Ilyen értékek a fenntarthatóság, amellyel kapcsolatban kihangsúlyozza, hogy a vidékfejlesztés szempontjából elsődlegesebbek a fenntarthatóság lokális kritériumai, érdekviszonyai. Az érték kötődések között első helyen említi az emberközpontúságot. A fejlesztések középpontjában a vidéken élő emberek közössége áll, akik nemcsak passzív tárgyai a folyamatnak (125. oldal). Ehhez kapcsolódóan kitér az endogén erőforrásokon alapuló fejlesztésre, amelynek sikerességéhez szükséges dimenzióként a szubszidiaritás elvének érvényesülését nevezi meg. A diverzitás védelmében a vidéki térségek szolidaritásának megerősítését javasolja.

A vidék funkcióváltásával kapcsolatban a vidéki idillhez is köthető tájvédelmi és kultúramegtartó funkció jelentőségére, és annak további erősítésére

irányítja a figyelmet. A helyi társadalom elemi érdekének nevezi ezt a funkciót, az identitásuk megőrzésének egyetlen eszközeként (135. oldal), így az a szerzővel egyetértve kijelenthető, hogy nem köthető csak külső szereplőkhöz.

„A vidékfejlesztés regionális és kulturális meghatározásához elsősorban a térség erőforráskészletének vizsgálata szükséges.” – írja Kulcsár, hiszen ez a készlet egyben bizonyos lehetőségeket is meghatároz (146. oldal). Egy terület kedvezőtlen erőforrás-szerkezetének változtatásához magyarázatot kell találni arra, hogy a helyzet történetileg hogyan alakult ki. Vizsgálat tárgyát kell képeznie annak, hogy a helyi erőforrások mennyiben mobilizálhatók, és hogyan irányíthatók (141. oldal). Nyomatékkal utal arra is, hogy az erőforrások elemzése nem lehet csupán egy statikus felsorolás, összpontosítani kell egyrészt az összefüggésekre, másrészt a korábban már említett külső és belső társadalmi értékelésekre. Az erőforrások aktivizálódása után megjelenő tőkefajták használatát a helyi társadalom és a tágabb társadalom viszonya dönti el. Itt megemlíti azt, hogy egyes térségek nem rendelkeznek elegendő (főként anyagi) erőforrással a fejlesztésekhez, így ezen területeken szükséges külső szereplők bevonása is a folyamatba. Kizárólag a helyi közösségi erőforrások egyes elemeinek jelenléte nem tud megoldást nyújtani a problémáikra (151. oldal).

Az erőforrások egy speciális fajtájaként kezeli az úgynevezett informális gazdaságot, amelyről a vidékfejlesztéshez kapcsolódó szakirodalomban kevés említést tesznek. Az informális gazdaságban zajló áru-, szolgáltatás-cserék és szívességi szolgáltatások véleménye szerint erősítik a kohéziót, a helyi társadalmi viszonyok és kapcsolatok újratermelődését (155. oldal). Az aktivitáshoz kötődik azon megállapítása, hogy a helyi társadalom állapota a fejlesztés szempontjából döntő jelentőségű. Ha a vidékfejlesztés endogén erőforrásokra támaszkodik, akkor annak kidolgozásában és megvalósításában a helyi társadalomnak is aktív szerepet kell játszania. A helyi társadalom minőségi jellemzői, mint az összetartás, szolidaritás, integráltság, helyi identitás erőssége stb. alapvetően határozzák meg a helyi aktivitást, részvételt. A vidék versenyképességét így nem csupán a versenyképes környezet és infrastruktúra adja, hanem véleménye szerint a versenyképes erőforrások, a képzettség, a közösség rugalmassága és megújulási képessége.

A helyi tudás fontosságát érzékelteti akkor, amikor a vidékfejlesztési turizmusról ír. Azt a gyakorlatot nevezi vidékfejlesztési turizmusnak, amikor a fejlesztés folyamata felülről vezérelten zajlik, a központi kormányzat emberei vagy a szakértők néhány napos tereplátogatás során szerzett információk alapján fogalmaznak meg javaslatokat (182. oldal). A helyi társadalom minél szélesebb körének bevonását sürgeti a szubszidiaritás elvének betartásával hozott döntések mellett.

A könyv utolsó fejezetében, zárógondolataiban a legfontosabb gondolatait emeli ki, és foglalja közre azok politikai hatásaival is.

A kivételes tudású szerző könyvében számos, a szakértők és kutatók számára egyaránt hasznos, az előzőekben említettekhez hasonló érdekes fellelővel találkozhat az olvasó. Gazdag szakirodalmi feldolgozásával és szintetizálásával a vidékfejlesztéssel ismerkedni vágyók számára kiváló kiindulási alapot

szolgáltat. Megközelítése, amelyben a lokális térségi jellemzőkre, és a történelmi fejlődés máig ható sajátosságaira helyezi a hangsúlyt, úgy vélem, ideális értelmezési keretet nyújthat a vidéki térségek elemzéséhez.

Remek gyakorlati érzékről tanúskodik a helyi közösségeknek a fejlesztés középpontjába történő állítása. A szerző szavaival élve, „ha a vidékpolitika nem képes virágoztatni az „ezer sajtot”, akkor ez lényegesen szegényíti a fejlesztések hatásfokát, vagy akár meg is akadályozhatja azokat” (200. oldal).

Felvetéseire és felhívására – mely szerint a vidéki térségek történetét, mai helyzetét és jövőbeli kilátásait politikamentesen, komplex és multidiszciplináris módon kellene elemezni – úgy gondolom, hogy a tudományos életben és szakértői körökben, valamint a politikában is válasz kell, hogy szülessen.